

KINGA KUSZAK

KOMPETENCJE DZIECI PRZEDSZKOLNYCH
W TRAKCIE ROZMOWY O ROZMOWIE.
ROZWIĄZYWANIE NIEPOROZUMIEŃ KOMUNIKACYJNYCH

WPROWADZENIE

Przyjmuję, iż rozmowa jest codzienną, potoczną formą komunikowania się (Boniecka, 2013, s. 15) i najbardziej uniwersalnym gatunkiem wypowiedzi (Taras, 2003, s. 38-43), takim sposobem mówienia, w którym dwoje lub więcej uczestników (odrębnych osobowości, charakterów, osób różniących się wiedzą, doświadczeniem, perspektywą widzenia i interpretowania rzeczywistości) jest zaangażowanych w realizację samych siebie i osiągnięcie swoich celów i potrzeb, „załatwiają swoje sprawy” (Termińska, 2014, s. 126), które często pozostają w sprzeczności (Colombero, 2005, s. 13-14), komunikując się w określonym języku (z jego wielością odmian socjalnych), w określony sposób, na określony temat (Kuryło, 2003, s. 16-32), najczęściej układ tematów jest luźny, przeważają tematy codzienne (Wilkoń, 2003, s. 48). Cechami tego gatunku wypowiedzi są: bezpośredniość, kameralność, bliskość i spontaniczność. Rozmowa jest procesem (Boniecka, 2003, s. 93), w trakcie którego rozmówcy wymieniają myśli i doświadczenia, kłócą się, chwają, narzekają, opowiadają dowcipy, relacjonują zdarzenia opowiadają sobie coś, wymieniając się przy tym rolami nadawcy i odbiorcy. Podstawowym warunkiem rozmowy jest dzielenie pewnej pozajęzykowej wiedzy na temat świata, do której odwołują się osoby rozmawiające (rozmawiają na jakiś temat, o czymś). Choć rozmowa jest doświadczeniem codziennym, jest również działaniem niezwykle wymagającym i trudnym dla

Dr hab. KINGA KUSZAK, prof. UAM – Zakład Edukacyjnych Badań nad Językiem i Komunikacją Dziecka, Wydział Studiów Edukacyjnych, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; adres do korespondencji: ul. Szamarzewskiego 89 (bud. D), 60-568 Poznań; e-mail: kingak@amu.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2430-7803>.

Artykuły są objęte licencją Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

jej uczestników. Każda rozmowa zawiera w sobie konieczność planowania i realizacji działań komunikacyjnych tak, aby rozmówca zrozumiał formułowaną myśl. Ważnym jej elementem jest zatem umiejętność aktywnego poszukiwania najtrafniejszych – najbardziej zrozumiałych sposobów wyrażania intencji i rozpoznawanie intencji zawartych w wypowiedziach rozmówcy. Trudność rozmowy polega na tym, że trzeba równocześnie (symultanicznie) wyrażać swoje myśli oraz słuchać i aktywnie śledzić wypowiedzi rozmówcy. Znaczenie tego, co mówimy i o czym rozmawiamy tworzy się bowiem w trakcie relacji z każdym z rozmówców i z sytuacją, w której się oni znajdują (Baylon i Mignot, 2008, s. 218). Rozmówcy współtworzą rozmowę, a jej treść może stanowić wszystko. Barbara Boniecka podkreśla, że „nie ma treści, które by się mniej lub więcej nadawała jako przedmiot rozmowy” (Boniecka, 2013, s. 16). Można rozmawiać na każdy temat interesujący dla współuczestników.

Wśród kompetencji niezbędnych do współtworzenia rozmowy zwracam uwagę na kompetencje metakomunikacyjne, które rozumiem jako „komunikację o komunikacji” (Retter, 2005, s. 150), „wymianę informacji o używanym kodzie oraz relacjach między rozmówcami” (Franke, 2014, s. 142). Podstawą rozmowy jest świadomość procesu komunikowania się, obejmująca: świadomość procesu mówienia, procesu rozumienia, świadomość lingwistyczną (językową), świadomość tekstu oraz czynników determinujących efektywność aktu mowy, co może zarówno zakłócać przebieg rozmowy, jak i wyeliminować czynniki zakłócające oraz ich skutki. W skład metakomunikacji wchodzi uporządkowany zbiór informacji nabywanych w trakcie rozwoju jednostki, wzbogacający się z wiekiem i uzyskujący coraz wyższy poziom zależności oraz adekwatności. Bez umiejętności metakomunikacji codzienne relacje prowadzą do nieporozumień i konfliktów. A zatem zdolność do analizowania własnego komunikowania i postępowania, a także interpretowania komunikatów i postępowania innych uczestników rozmowy jest istotna dla skutecznego funkcjonowania w relacjach komunikacyjnych oraz szerzej – w relacjach międzyludzkich.

KOMPETENCJE METAKOMUNIKACYJNE DZIECI PRZEDSZKOLNYCH – ZAŁOŻENIA BADAŃ

Dzieci przedszkolne uczestnicząc w rozmowie posługują się stylem potocznym (Porayski-Pomsta, 2007, s. 156). Dzięki doświadczeniu zdobywanemu w trakcie codziennych rozmów współtworzonych z różnymi partnerami: dorosłymi (Kuszak, 2014a, s. 45-65) i rówieśnikami (Kuszak, 2012, s. 239-254), dysponują

podstawowymi kompetencjami pozwalającymi na uczestniczenie w rozmowie, w tym kompetencjami: metapoznawczymi (Chen i in., 2022). Ponadto przejawiają elementarną świadomość językową, pozwalającą m.in. na: adekwatne reagowanie werbalne na komunikaty innych osób w sytuacji zabawy (Robson, 2010, s. 227-241), przestrzeganie zasad poprawności językowej i komunikacyjnej (Porayski-Pomsta, 2007, s. 160), poszukiwanie i dobieranie właściwych słów, wyjaśnianie znaczenia pojęć (Wiśniewska-Kin, 2007), oddziaływanie na odbiorcę (Kuszak, 2014b, s. 115-123), logiczne argumentowanie poprzedzone sformułowaniem: „bo” (Piaget, 2010, s. 83), „dlatego, że”, „dlatego, bo”, „no bo”, „bo przecież” (Borowiec, 2014, s. 243-250), wykorzystanie różnych środków argumentacyjnych (Boniecka, 2010, s. 109-115), wyrażanie opinii na temat wypowiedzi rozmówców (Boniecka, 1985, s. 79-81), instruowanie, wydawanie poleceń, udzielanie rad (Boniecka, 2013, s. 32-47), itp. Okres przedszkolny to ważny etap kształtowania się teorii umysłu, co pozwala dzieciom coraz lepiej rozumieć procesy związane z postrzeganiem świata przez inne osoby, rozumienia ich wiedzy (myśli) na temat świata (Kołodziejczyk, 2005, s. 39-49), pozwala dostrzegać ich emocje (Stępień, 2007, s. 49-59). Rozwój teorii umysłu sprzyja coraz lepszemu uczestniczeniu w rozmowie, ale jednocześnie, uczestniczenie w interakcjach społecznych prowadzi do rozwoju języka, poprzez który dziecko uzyskuje dostęp do umysłów innych ludzi i „staje się członkiem społeczności umysłów” (Białicka-Pikul, 2012, s. 112). Dzieci w tym wieku aktywnie współtworzą najważniejsze fazy rozmowy (Ninio i Snow, 2007, s. 310-334): fazę otwarcia, której celem jest zainicjowanie rozmowy przez jednego z partnerów i odpowiedź drugiego partnera potwierdzająca przyjęcie zaproszenia; fazę postawienia tematu (tematów) i jego (ich) rozwinięcia, która jest sekwencją wymiany tur i wiąże się z respektowaniem przez uczestników zasady nawiązywania do wypowiedzi partnera, wymaga m.in. umiejętności argumentowania, przekonywania, a także rozwiązywania (naprawiania) nieporozumień w trakcie rozmowy; fazę zamknięcia, w której mieszczą się wypowiedzi zamykające obojga uczestników (Kuszak, 2013, s. 5-10). Barbara Boniecka wskazuje na próby korygowania własnej wypowiedzi przez dzieci w trakcie udziału w rozmowie typu: „oj coś mi się poplątało”, „Ojej! Poplątałam”. Zwraca uwagę na dążenie dzieci w wieku przedszkolnym do likwidowania dysonansów spowodowanych niezrozumieniem przez interlokutora znaczeń użytych słów, co przejawia się próbą ich zdefiniowania czy innego doprecyzowania (do-określenia) lub poszukania dla niezrozumiałych treści innego kontekstu językowego.

Polskich badań podejmujących interesujące mnie zagadnienie kompetencji metakomunikacyjnych dzieci przedszkolnych w sytuacji rozmowy jest stosunkowo niewiele. Wśród nich znajdują się te, na które chciałabym zwrócić uwagę w tej

części opracowania. Sabina Guz wskazuje, że dzieci przedszkolne uczestniczą w dyskusji na temat rozmowy przedstawionej na ilustracji (Guz, 1985, s. 539-548). Z kolei Maria Dunin-Wąsowicz prowadziła rozmowy na ten temat, z których m.in. wynika, że dzieci sześciolatnie potrafią wskazać wybrane warunki dobrej (udanej) rozmowy (Dunin-Wąsowicz, 1992). Również Ewa Słodownik-Rycaj rozmawiała z dziećmi na temat warunków rozmowy (jak się powinno mówić i jak się mówić nie powinno), oraz radzenia sobie w sytuacji utrudnień w procesie komunikacji (co powinna zrobić osoba, której nie można zrozumieć) (Słodownik-Rycaj, 1994, s. 330-332). Dla mnie ważne było zwrócenie uwagi na kompetencje metakomunikacyjne dzieci przedszkolnych w trakcie ich udziału w rozmowie z dorosłym na temat rozmowy podczas prowadzonych przeze mnie badań, które są realizowane od 2019 roku, a materiał badawczy jest systematycznie zbierany w trakcie indywidualnych rozmów (wywiadów) z dziećmi (także przy wykorzystaniu autorskich technik projekcyjnych), systematycznie wzbogacany, uzupełniany i opracowywany. W niniejszym artykule zostanie zaprezentowany wycinek materiału zgromadzonego podczas rozmów z dziećmi. Jak zauważa Steinar Kvale prowadzenie rozmów z dziećmi pozwala im na opowiedzenie o ich własnych doświadczeniach i sposobie widzenia świata (Kvale, 2010, s. 121-123). Na tej dziecięcej perspektywie szczególnie mi zależy. Jest ona kluczowa w prowadzonym przeze mnie projekcie badawczym. Rozmowy odbywają się według przyjętego schematu zawierającego: fazę otwarcia – postawienia tematu, fazę rozwinięcia i fazę zakończenia. Dorosły jednak nie tylko zadaje pytania dziecku, lecz także rozmawia z nim. W sposób naturalny inicjuje rozmowę, zachęca dziecko do udziału, tworzy sytuację sprzyjającą współtworzeniu rozmowy przez dziecko. W sposób naturalny wplatane są dodatkowe wątki, wątki poboczne, które często wynikają z inicjatywy dziecka.

W trakcie badań poszukuję m.in. odpowiedzi na pytania: W jaki sposób dzieci poszukują najbardziej zrozumiałych sposobów wyrażenia własnych intencji w trakcie rozmowy z dorosłym na temat rozmowy i jak zapobiegają nieporozumieniom? W jaki sposób dzieci rozwiązują nieporozumienia w trakcie rozmowy o rozmowie?

Zaprezentowany poniżej materiał stanowi wąski fragment dużo bardziej obszernego materiału gromadzonego podczas rozmów z udziałem dzieci w wieku 4-6 lat.

DZIECIĘCE STRATEGIE ZAPOBIEGANIA NIEPOROZUMIENIOM I ROZWIĄZYWANIA NIEPOROZUMIEŃ W SYTUACJI ROZMOWY O ROZMOWIE

Jak wynika z przeprowadzonych analiz zgromadzonego materiału badawczego dzieci przedszkolne uruchamiają następujące strategie unikania nieporozumień i ich rozwiązywania:

- 1) zapobieganie nieporozumieniom,
- 2) nierozwiązane nieporozumienie,
- 3) próba naprawienia nieporozumienia,
- 4) wyjaśnienie przyczyn nieporozumienia.

Poniżej przedstawione zostaną przykłady rozmów, które reprezentują każdą z wymienionych kategorii. Wypowiedzi mieszczących się w kategorii pierwszej odnotowałam najwięcej i były one zróżnicowane. Kategoria została więc uszczegółowiona przez podkategorie i zilustrowana wybranymi przykładami.

Kategoria 1. Zapobieganie nieporozumieniom

Dzieci starają się nie dopuścić do powstania nieporozumienia w następujący sposób: upewniają się, czy dobrze zrozumiały intencję rozmówcy, wyjaśniają własną intencję, starają się sprecyzować wypowiedź, żeby być dobrze zrozumianym przez rozmówcę, szukają dodatkowych informacji pozwalających na doprecyzowanie wypowiedzi. Poniżej zaprezentowane zostaną przykłady reprezentujące każdą z tych podkategorii.

1) Dziecko upewnia się, czy dobrze zrozumiało intencję rozmówcy, żeby uniknąć nieporozumienia.

Dziewczynka 6 lat

Dorosły: Co to jest rozmowa, według ciebie?

Dziewczynka: Mam powiedzieć tak jak sobie myślę?

Dorosły: Jak byś miała komuś wytłumaczyć: co to jest rozmowa.

Dziewczynka: To ja sobie tak myślę, że ... Tak to mogę wytłumaczyć, że rozmowa, że jako wytłumaczenie to mogłabym jako rozmowa wytłumaczyć tak, że: ktoś podchodzi i ktoś do kogoś coś mówi. Druga osoba coś mówi i długo sobie ten, no nie musi być długo ale tak sobie na przykład...

Dorosły: Rozmawiają? Świetnie! A o czym można rozmawiać?

Dziewczynka: Ja najczęściej rozmawiam o dobrych rzeczach. Raz z klasą przytrafiło mi się takie spotkanie. Opowiem całą historię. [...]

Komentarz: Dziewczynka podejmując rozmowę, upewnia się, czego oczekuje od niej współrozmówca, żeby mogła odpowiedzieć zgodnie z jego oczekiwaniem.

Podkreśla, że spróbuje wyjaśnić, czym jest rozmowa, jak ją rozumie, jak o niej myśli. Podejmuje próbę zdefiniowania pojęcia rozmowy. Jej kompetencje językowe nie pozwalają na stworzenie precyzyjnej i pełnej definicji. Potrafi jednak uchwycić zasadnicze cechy rozmowy: jest osoba inicjująca początek rozmowy, przejęcie tury przez partnera i rozwinięcie wątku. W powyższej rozmowie uwagę zwraca nazbyt szybka reakcja dorosłego, który nie daje dziewczynce przestrzeni na rozwinięcie i dokończenie wypowiedzi. Przejmuje turę, dopowiada oraz ocenia wypowiedź dziewczynki. Sformułowanie: „świetnie”, choć w zamyśle dorosłego ma wzmocnić dziecko, faktycznie jest określeniem wartościującym. Odzwierciedla nierówną pozycję uczestników tej rozmowy. Warto też dostrzec nastawienie dziecka do dialogu i mówienia o własnym doświadczeniu.

2) Dziecko pokazuje to o czym mówi, żeby uniknąć nieporozumienia.

Chłopiec: 6 lat

Dorosły: A o czym Ty lubisz rozmawiać?

Chłopiec: Ja lubię rozmawiać o bambolbi (bumblebee).

Dorosły: A co to jest?

Chłopiec: Bambolbi to jest taki odcinek i taka zabawka.

Dorosły: Nie wiedziałam.

Chłopiec: Bo ja mam puzzle bambolbija.

Dorosły: To musisz mi pokazać, bo ja widzisz nawet nie znam takiej zabawki.

Chłopiec: No patrz! Czekaj. Bambolbi się zamienia wew... wew auto.

Dorosły: Ahaa.

Chłopiec: I pokażę Ci jak wygląda bambolbi. Patrz jak wygląda bambolbi.

Dorosły: Aa, to z transformersów to jest.

Chłopiec: Tył mu się zamienia... w żarówkę. On jest taki fajny. Wiesz, dlaczego jest taki fajny?

Dorosły: Dlaczego?

Chłopiec: Bo... Bo On ma takie zginięte... Takie zginięte piórka.

Komentarz: Dziecko stara się wyjaśnić rozmówcy, na czym polega atrakcyjność zabawki, by swoją wypowiedź uczynić bardziej precyzyjną, demonstruje ją dorosłemu. Jednocześnie tłumaczy. Ma świadomość, że wyjaśnianie uzupełnione demonstracją czyni wypowiedź bardziej zrozumiałą dla rozmówcy mniej obytego w zagadnieniu, na którego temat toczy się rozmowa. Warto zwrócić uwagę na reakcję dorosłego, który tworzy sytuację sprzyjającą realizacji wypowiedzi przez dziecko. Chłopiec, pytając: „Wiesz, dlaczego jest taki fajny”, oczekuje, że partner okaże zainteresowanie i da możliwość wyjaśnienia. Dorosły odpowiada

zgodnie z oczekiwaniem dziecka formułują pytanie: „dlaczego?” i otwiera okazję do rozwinięcia wypowiedzi.

3) Dziecko szuka informacji, żeby uniknąć nieporozumienia

Chłopiec 5 lat

Dorosły: Co to jest rozmowa?

Chłopiec: Rozmowa to może być coś takiego, że możesz sobie rozmawiać z kolegą.

Dorosły: Na przykład?

Chłopiec: Albo z koleżanką, albo swoją, swoją dziewczyną, albo swoją kuzynką małą. Ale ona może nie umieć mówić, bo może być małym dzidziusiem, ale ja mam taką małą kuzynkę, która się nazywała Hania i nie umie jeszcze mówić, ale niedługo to na pewno będzie jeszcze mówić, ale umie chodzić.

Dorosły: A ile ma lat?

Chłopiec: Emmmm, chyba trz... Pójdę się zapytać mamy, ile ma lat?

Komentarz: Chłopiec zwraca uwagę, że nie zawsze można z kimś porozmawiać. Odwołuje się do własnego doświadczenia – kontaktu z małą kuzynką. Stwierdza, że jeżeli ktoś nie umie jeszcze mówić, to rozmowa jest niemożliwa. Dorosły podtrzymuje rozmowę zadając pytanie, na które chłopiec nie potrafi odpowiedzieć. Żeby rozwiązać tę sytuację proponuje, że zapyta osobę dorosłą (mamę), która na pewno zna odpowiedź. Dziecko wie, gdzie szukać informacji w sytuacji, gdy samo jej nie posiada i korzysta z tej możliwości.

4) Dziecko wyjaśnia zgodnie z oczekiwaniem rozmówcy i unika nieporozumienia

Dziewczynka 6 lat

Dorosły: A czego nie powinno się robić jak się kimś rozmawia? Czego nie można robić?

Dziewczynka: Nie można dłubać w nosie.

Dorosły: Dlaczego?

Dziewczynka: Bo to jest niekulturalne.

Komentarz: Dziewczynka odpowiada zgodnie z oczekiwaniem rozmówcy, udzielając odpowiedzi na pytanie: „dlaczego?” odnosi się do zasad kultury prowadzenia rozmowy. Dzieci przedszkolne mają na tyle bogate doświadczenia w relacjach społecznych z różnymi osobami, wiedzą i potrafią wyrazić, co jest a co nie jest społecznie akceptowane.

5) Próba wyjaśnienia – odpowiedź dziecka niezgodna z oczekiwaniem rozmówcy.

Chłopiec 6 lat

Dorosły: Co jest ważne podczas rozmowy

Chłopiec: Ważne jest, że.. że.. obecność.

Dorosły: Obecność. Super. Noo. Czyli, żeby się słyszeć, tak, to jest potrzebna obecność.

Chłopiec: Noo bo my mamy w szkole taką obecność, że każde dziecko się ustawia na wprost no i pani mówi; no i ja na przykład mówię Alex (nazwisko), a pani to zaznacza, że jestem pierwszym chłopcem.

Dorosły: Co jeszcze?

Chłopiec: Ważne jest, że mama wola dziecko.

Dorosły: Mhmm i wtedy dziecko słucha, co mama mówi, tak? Mhm, czyli ważne jest słuchanie.

Chłopiec: No i ważny jest też spokój.

Dorosły: Spokój, żeby można było spokojnie porozmawiać, tak?

Chłopiec: Nie, że spokojnie tak siedzieć, tak.

Komentarz: Odpowiedź chłopca jest niezgodna z oczekiwaniem partnera, gdyż perspektywa dziecka jest inna niż dorosłego. Dorosły rozmówca nie potrafi innej perspektywy i narzuca własną wizję. Chłopiec podejmuje jednak próbę wyjaśnienia. Jego wypowiedź jest precyzyjna. Opisuje przedszkolny rytuał potwierdzania obecności przez dzieci. Ten rytuał zapewne stanowi wstęp do rozmowy w kręgu, dlatego chłopiec przywołał to skojarzenie. Dorosłego nie satysfakcjonuje ta odpowiedź. Nie rozumie jej. Dąży do uzyskania od dziecka innej informacji, zgodnej z własnym wyobrażeniem. Kolejna odpowiedź ponownie nie jest dla niego satysfakcjonująca. Po raz kolejny próbuje narzucić dziecku własną perspektywę. Dziecko konsekwentnie przedstawia własną perspektywę.

6) Wyjaśnienie pozwalające uniknąć nieporozumienia.

Chłopiec 5 lat

Dorosły: Co jest nam potrzebne żebyśmy mogli rozmawiać?

Chłopiec: Na przykład potrzebujemy pieniędzy do czegoś kupienia.

Dorosły: I o tym możemy rozmawiać?

Chłopiec: No.

Dorosły: Super! A czy masz coś o czym chciałbyś porozmawiać ze mną?

Chłopiec: Nie wiem.

Dorosły: Nie wiesz, o czym rozmawialiśmy kiedyś, o zwierzętach chyba rozmawialiśmy co?

Chłopiec: Niee, że jeszcze mocniej huśtasz nas z Leonem!

Dorosły: Ahaaa no tak, na huśtawce, masz racje! A co być chciał mi teraz opowiedzieć?

Chłopiec: To co teraz gadam.

Komentarz: Relacja dorosłego z dzieckiem jest na tyle bliska (rozmówcy mimo różnicy wieku zwracają się do siebie po imieniu) i bezpośrednia, że dziecko nie obawia się wyrażenia tego, co myśli i chce powiedzieć. Prezentuje zatem własną perspektywę.

Kategoria 2. Nerozwiazane nieporozumienie.

Dzieci przedszkolne często nie potrafią wyjaśnić własnej perspektywy i dostosowują się do sugestii dorosłego rozmówcy, poddają się jego sugestii.

Chłopiec 4 lata

Dorosły: O czym można rozmawiać z kolegą i koleżanką?

Chłopiec: Bo kolega się nazywa Antek.

Dorosły: Antek, dobrze, to na przykład, o czym rozmawiacie z Antkiem?

Chłopiec: Żeby Antek jeszcze nie wrócił do przedszkola.

Dorosły: Nie wrócił?

Chłopiec: Bo... do *Biedronek*.

Dorosły: Do *Biedronek*? A co do *Biedronek*? Że chodzi do *Biedronki*?

Chłopiec: No.

Dorosły: To rozmawiacie o *Biedronce*?

Chłopiec: No.

Dorosły: O zakupach? Tak?

Chłopiec: Tak.

Komentarz: W powyższym przykładzie chłopiec podejmuje próbę wyjaśnienia własnego doświadczenia. Próbuje poinformować, że mówiąc o *Biedronkach* ma na myśli nazwę grupy przedszkolnej, a nie nazwę sieci sklepów. Osoba dorosła nie potrafi wyjść poza osobiste doświadczenie. Można powiedzieć, że jest zamknięta na perspektywę dziecka, nie interesuje jej, co próbuje ono przekazać. Narzuca odpowiedź. W rezultacie dziecko rezygnuje z dalszych prób wyjaśniania.

Kategoria 3. Próba rozwiązania nieporozumienia:

Dzieci podejmują próby rozwiązania nieporozumienia. Próbują wyjaśnić rozmówcom własną perspektywę. Asymetryczna relacja komunikacyjna z dorosłym rozmówcą może być przeszkodą w procesie skutecznej komunikacji, gdy dorosły narzuca dziecku własną perspektywę.

Chłopiec: No, a od Biedronek jest Pani Ania.

Dorosły: Od *biedronek*, ale od *biedronek*? Jakich *biedronek* Wojtuś? Bo ja myślałam, że chodzi o zakupy, o sklep.

Chłopiec: No.

Dorosły: Czy to nie chodzi o to?

Chłopiec: Nie.

Dorosły: Nie, a o co chodzi? Opowiesz mi?

Chłopiec: Bo Biedronka jest w przedszkolu, grupy Biedronek.

Dorosły: Ty jesteś w grupie Biedronek?

Chłopiec: Tak.

Dorosły: Aha, czyli Twoją wychowawczynią jest Pani, jak ma Pani na imię?

Chłopiec: A rodzice mi w domu powiedzieli, że ja jestem **Biedronka**.

Dorosły: Jesteś Biedronka?

Chłopiec: No.

Komentarz: Chłopiec, który wcześniej zrezygnował z prób wyjaśnienia, w dalszej części rozmowy powraca do przerwanej wątku. Próbuje rozwinąć zagadnienie, które jest dla niego ważne. Chce wyjaśnić nieporozumienie. Na uwagę zasługuje konsekwencja dziecka w dążeniu do wyjaśnienia. Udaje mu się osiągnąć cel. Dorosły w końcu orientuje się, że nie zrozumiał intencji dziecka.

Kategoria 4. Wyjaśnianie przyczyn nieporozumienia

Dzieci przedszkolne w różnych sytuacjach przekonują się, że formułowane przez ludzi komunikaty mogą być różnie odbierane. W trakcie rozmowy można komuś powiedzieć prawdę lub można kogoś oszukać. Przekonują się, że ktoś może kogoś źle zrozumieć. Wraz z rozwojem teorii umysłu rozwijają kompetencje metakomunikacyjne związane z mówieniem na temat rozmowy i mówieniem na temat mówienia.

Dziewczynka 5 lat

Dorosły: Powiedz mi co to jest rozmowa?

Dziewczynka: Rozmowa to jest coś takiego, że na przykład ktoś rozmawia ze sobą, patrzy się w sobie w oczy i się po prostu coś wytłumacza, co się robiło, co się oglądało, jak ktoś zasnął to może mu opowiedzieć co się działo w filmie na przykład.

Dorosły: A o czym można rozmawiać?

Dziewczynka: Na przykład o byciu, o tym jak się urodziło, kiedy ma się urodziny. Częściej dzieci rozmawiają i dorośli o tym kiedy mają urodziny. Oliwia najbardziej lubi rozmawiać, ona najbardziej lubi chyba kłamać, bo ona wszystkim kłamie. Może nie na wszystko, ale czasami mi kłamie. Bo kiedyś, jak byłam młodsza, to mi ciągle kłamała. I nie widziałam, że to, to kłamstwo, ale jak dorosłam, to zaczęłam myśleć, że ona mi po prostu kłamie. Bo mówiła,

że urodzi... że mama ją zostawiła na pierwszej wojnie światowej jak była malutka i coś tam...

Komentarz: Dziewczynka podaje argumenty wskazujące na to, że w trakcie rozmowy można celowo wprowadzić kogoś w błąd. Dziecko dzieli się tym odkryciem z dorosłym mówiąc: „bo kiedyś, jak byłam młodsza, to mi ciągle kłamała”. Kiedyś wierzyła w nieprawdziwe opowieści koleżanki. Jednak już tak nie jest: „jak dorosłam, to zaczęłam myśleć, że ona po prostu kłamie” – zrozumiała na czym polega nieprawdziwość informacji, choć jeszcze nie potrafi tego precyzyjnie wyjaśnić.

PODSUMOWANIE

Z przeprowadzonych badań i dokonanych analiz wynika, że:

1. Dzieci przedszkolne mierzą się równocześnie z dwoma trudnymi zadaniami językowymi: próbują zwerbalizować własne myśli, doświadczenia, opisać słowami osobistą perspektywę i jednocześnie próbują uczynić to w taki sposób, żeby rozmówca mógł tę perspektywę zrozumieć. Przekonują się też, że rozmówca ma inną niż one wiedzę na temat, na który odbywa się rozmowa. Zdobywają doświadczenia pozwalające im rozumieć perspektywę innych ludzi wyrażoną lub niewyrażoną w trakcie wymiany informacji. Uczą się też wyjaśniać i przekonują się, że w trakcie rozmowy:

- można podjąć próbę wyjaśnienia, gdyż dorosły dostrzeże ją i zrozumie,
- nie warto/nie można podjąć próby wyjaśnienia, gdyż dorosły nie zaakceptuje innej niż własna perspektywy.

To bardzo trudne doświadczenie tego, że w trakcie rozmowy z drugim człowiekiem można zostać niezrozumianym. Trzeba zatem wyrazić myśli tak, aby drugi człowiek uchwycił to, co dziecko ma na myśli.

2. Dzieci przedszkolne w trakcie rozmowy z dorosłym rozmówcą dysponują różnymi strategiami unikania nieporozumień i ich rozwiązywania.

3. Osiągnięcie porozumienia z dorosłym rozmówcą jest dla nich zadaniem trudnym, gdyż dorosły narzuca im własną perspektywę.

4. Dorosły nie słucha/nie rozumie przekazu dziecka i często w trakcie rozmowy z dzieckiem realizuje własne cele, co utrudnia dziecku zwerbalizowanie przekazu.

5. Dorosły nie docenia kompetencji komunikacyjnych dziecka, nie pozostawia przestrzeni do sformułowania wyjaśnienia.

KONKLUZJA

Rozmowa dziecka przedszkolnego i dorosłego może być satysfakcjonująca dla obojga partnerów, jeżeli dorosły jest gotów dostrzec i uwzględnić perspektywę dziecka. Dorosły musi umieć słuchać i starać się zrozumieć, co dziecko próbuje przekazać. Narzucanie własnej perspektywy przez dorosłego jest czynnikiem hamującym dla dziecka.

BIBLIOGRAFIA

- BAYLON, Ch., MIGNOT, X. (2008). *Komunikacja*. Tłum. M. Sowa. Kraków: Flair.
- BIAŁECKA-PIKUL, M. (2012). *Narodziny i rozwój refleksji nad myśleniem*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- BONIECKA, B. (1985). Illokucyjne akty mowy a typy wypowiedzi dziecięcych. *Anales Universitates Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia*, 3(4), 79-81.
- BONIECKA, B. (2003). Temat a miejsce rozmowy mówione. W: M. Kita, J. Grzenia (red.), *Porozmawiajmy o rozmowie. Lingwistyczne aspekty dialogu* (s. 91-112). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- BONIECKA, B. (2010). *Dziecięce wyobrażenie świata. Zbiór studiów*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- BONIECKA, B. (2013). *Strukturuwanie potoczności w komunikacji werbalnej*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- BOROWIEC, H. (2014). *Dziecięce rozumienie świata (studium lingwistyczne)*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- CHEN, Ch., JIANFEN, W., YUNPENG, W., XIAOYUN, S., HUI, L. (2022). Developing Metacognition of 5- to 6-Year-Old Children: Evaluating the Effect of a Circling Curriculum Based on Anji Play. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(18), 11803. <https://doi.org/10.3390/ijerph191811803>
- DUNIN-WĄSOWICZ, M. (1992). Porozmawiajmy. *Wychowanie w Przedszkolu*, 8, 742-746.
- COLOMBERO, J. (2005). *Od słów do dialogu. Tysiąc sposobów mówienia i słuchania*. Tłum. L. Rodziejewicz. Kraków: Wydawnictwo OO Franciszkanów Bratni Zew.
- FRANKE, U. (2014). *Leksykon logopedyczny. Podręcznik*. Tłum. M. L. Kalinowski. Gdańsk: Harmonia Universitas.
- GUZ, S. (1985). Kształtowanie zdolności dzieci do zachowań prospołecznych. *Wychowanie w Przedszkolu*, 10, 539-548
- KOŁODZIEJCZYK, A. (2005). Uwarunkowania dziecięcej oceny fikcyjności przekazu telewizyjnego: rola wiedzy i kompetencji w rozumieniu stanów mentalnych. *Psychologia rozwojowa*, 10(3), 39-49.
- KURYŁO, E. (2003) Próba definicji ROZMOWY na podstawie użyc tekstowych współczesnych wyrazu *rozmowa* i jego wariantów stylistycznych. W: M. Kita, J. Grzenia (red.), *Porozmawiajmy o rozmowie. Lingwistyczne aspekty dialogu* (s. 16-34). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2003.
- KUSZAK, K. (2012). Wybrane aspekty uczestniczenia dziecka w procesie komunikacji (analiza w świetle założeń koncepcji pragmatyki komunikacji). *Studia Edukacyjne*, 19, 239-254.
- KUSZAK, K. (2014a). Kompetencje językowe małego dziecka – zarys problematyki. *Studia Edukacyjne* 33, 45-65. <https://doi.org/10.14746/SE.2014.33.4>

- KUSZAK, K. (2014b). Przejawy rozwoju świadomości językowej w okresie dzieciństwa i możliwości jej stymulowania. *Cieszyński Almanach pedagogiczny*, 3, 111-127.
- KUSZAK, K. (2013). Kompetencje dzieci w rozmowie z dorosłym i rówieśnikiem. *Wychowanie w Przedszkolu*, 1, 5-10.
- KVALE, S. (2010). *Prowadzenie wywiadów*. Tłum. A. Dziuban. Warszawa: PWN: Warszawa 2010.
- NINIO, A., SNOW, C. (2007). Dzieci jako rozmówcy. W: B. Bokus, G. W. Shugar (red.), *Psychologia języka dziecka* (s. 310-334). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- PIAGET, J. (2010). *Mowa i myślenie dziecka*. Tłum. J. Kołodzka. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- PORAYSKI-POMSTA, J. (2007). Potoczność w mowie dzieci. W: B. Boniecka, S. Grabias (red.), *Potoczność a zachowania językowe Polaków* (s. 155-164). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- RETTNER, H. (2005). *Komunikacja codzienna w pedagogice*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- ROBSON, S. (2010). Self-regulation and metacognition in young children's self-initiated play and Reflective Dialogue. *International Journal of Early Years Education*, 18(3), 227-241. <https://doi.org/10.1080/09669760.2010.521298>
- SŁODOWNIK-RYCAJ, E. (1994). Świadomość procesu komunikowania się u dzieci sześciolatków. *Wychowanie w Przedszkolu*, 6, 330-332.
- STĘPIEŃ, M. (2007). Wiedza o emocjach: badania nad strukturą i zmianami rozwojowymi. *Psychologia rozwojowa*, 12(1), 49-59.
- TARAS, B. (2003). Słowo do słowa, zrobi się rozmowa, czyli kilka spostrzeżeń na temat rozmowy. W: M. Kita, J. Grzenia (red.), *Porozmawiajmy o rozmowie. Lingwistyczne aspekty dialogu* (s. 35-45). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- TERMIŃSKA, K. (2014). Codzienna „przemoc” konwersacyjna. *Język a Kultura*, 24, 125-139.
- WILKOŃ, A. (2003). Gatunki mówione. W: M. Kita, J. Grzenia (red.), *Porozmawiajmy o rozmowie. Lingwistyczne aspekty dialogu*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- WIŚNIEWSKA-KIN, M. (2007). „Chcieć, pragnąć, myśleć, wiedzieć” – rozumienie pojęć przez dzieci. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

KOMPETENCJE DZIECI PRZEDSZKOLNYCH W TRAKCIE ROZMOWY O ROZMOWIE. ROZWIĄZYWANIE NIEPOROZUMIEŃ KOMUNIKACYJNYCH

STRESZCZENIE

W artykule podjęto zagadnienie udziału dziecka w rozmowie z dorosłym i jego umiejętności rozwiązywania niepowodzeń komunikacyjnych. Autorka charakteryzuje rozmowę i wskazuje na kompetencje komunikacyjne i metakomunikacyjne dzieci przedszkolnych odwołując się do wybranych badań. Następnie prezentuje założenia badań własnych. Materiał badawczy został zgromadzony podczas indywidualnych rozmów z dziećmi prowadzonych od 2019 roku. W artykule przedstawiono fragment materiału badawczego. Na podstawie analizy badań wyłoniono i opisano cztery kategorie unikania i rozwiązywania niepowodzeń przez dzieci w wieku 3-6 lat.

Słowa kluczowe: dziecko przedszkolne; dziecko w rozmowie z dorosłym; kompetencje metakomunikacyjne dzieci; unikanie nieporozumień komunikacyjnych przez dzieci; zapobieganie nieporozumieniom komunikacyjnym przez dzieci.

COMPETENCES OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE PROCESS OF CONVERSATION
ABOUT CONVERSATION. SOLVING COMMUNICATION MISUNDERSTANDINGS

SUMMARY

The article deals with the child's participation in conversation with an adult and his ability to solve communication failures. The author characterizes the conversation and points to communication and metacommunication competencies of preschool children referring to selected studies. Then she presents the assumptions of her research. The research material was collected during individual interviews with children conducted since 2019. The article presents a fragment of the research material. Based on the analysis of the studies, four categories of avoidance and resolution of failures by children aged 3-6 years were identified and described.

Keywords: preschool child; child in conversation with adult; children metacommunication competencies; avoidance of misunderstandings in conversation by children; prevention of misunderstandings in conversation by children.